

Окремі аспекти цифровізації обліку запасів матеріальних цінностей державних резервів

У статті досліджено проблеми цифровізації обліку запасів матеріальних цінностей державних резервів та відомостей про місця їх зберігання як одного із найважливіших факторів реформування та адаптації державних резервів до умов сьогодення. Ведення оперативного (управлінського) та бухгалтерського обліку у паперовій формі значно уповільнює процес управління запасами матеріальних цінностей державного резерву, підвищує ризики отримання недостовірної інформації та ускладнює контроль за зберіганням матеріальних цінностей державного резерву, що вкрай негативно позначається на стані запасів та функціонуванні всієї системи державного резерву.

Сучасні досягнення науково-технічного прогресу, запровадження електронного документообігу в органах влади та суб'єктах господарювання створюють підґрунтя та необхідні умови для застосування обліку запасів матеріальних цінностей державного резерву в електронній формі. Мінімізація витрат, підвищення ефективності та продуктивності самого процесу обліку, швидке, ефективніше прийняття рішень у реальному часі – це не єдині переваги впровадження та функціонування єдиного реєстру державних резервів. За результатами проведеного дослідження запропоновані основні кроки дорожньої карти розробки та впровадження обліку наявності та руху запасів державних резервів, а також накопичення інформації про наявність та використання складських і виробничих потужностей відповідальних зберігачів та резервантів.

Ключові слова: державний матеріальний резерв; державні резерви; єдиний реєстр державних резервів; рух та облік запасів державних резервів.

Постановка проблеми. Аналіз більше ніж 30-річної практики функціонування системи державного резерву, виклики, які постали перед нашою державою впродовж останніх років, і особливо початок широкомасштабної воєнної агресії РФ, дають підставу стверджувати, що діючі засади функціонування державного резерву, в тому числі мобілізаційного, порядок його формування та використання ґрунтуються на застарілих принципах без застосування визначеної стратегії розвитку та не враховують сучасні зміни у ситуації, в якій перебуває Україна.

Зважаючи на такий стан справ, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2022 року № 771-р схвалено Стратегію реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року (далі – Стратегія) [1].

Одним із важливих факторів, що спонукали до прийняття рішення щодо необхідності реформування системи державного резерву у Стратегії, є «неефективне управління запасами матеріальних цінностей державного резерву» [1].

При цьому диджиталізація систем звітності про наявність запасів матеріальних цінностей державного резерву, їх рух та облік, а також достовірність їхньої звітності належить до стратегічних цілей та показників їх досягнення [1].

Слід зазначити, що до завдань, спрямованих на досягнення поставлених Стратегією цілей, зараховано «переведення всіх суб'єктів господарювання, що забезпечують зберігання матеріальних цінностей державного резерву, на електронний документообіг; створення захищених електронних реєстрів» [1], а саме: наявність та рух запасів державного резерву, матеріальні цінності, які зберігаються у суб'єктів господарювання системи державного резерву, а також наявність та використання складських і виробничих потужностей суб'єктів господарювання системи державного резерву.

До очікуваних результатів реалізації Стратегії враховано «створення ефективної системи державного резерву, спроможної забезпечувати виконання встановлених на законодавчому рівні призначень державного резерву, а також створення та підтримання в належному стані у державному резерві відповідних запасів ресурсів та оптимізацію процесу прийняття управлінських рішень» [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Стан та різні аспекти функціонування системи державного матеріального резерву, а також проблеми реалізації державної політики у сфері державних резервів розглядалися у працях фахівців у сфері державного управління (серед яких Коваленко, Тарасюк, Мельник [2–4]) та вчених юристів (Близнюк, Азімов [5, 6]), окремі питання реформування системи

державного резерву розглядалися у попередніх працях авторів статті [7, 8], проте складність та численність проблем, пов'язаних із реформуванням системи державного резерву, не забезпечує їх розгляд у межах декількох досліджень і вимагає комплексного системного підходу із виокремленням та деталізацією низки питань реалізації стратегії реформування системи державного резерву, у тому числі і переведення всіх суб'єктів господарювання, що забезпечують зберігання матеріальних цінностей державного резерву, на електронний документообіг; створення захищених електронних реєстрів, що і становить мету цього дослідження.

Викладення основного матеріалу. Після набуття незалежності в Україні, як і у багатьох країнах світу, для подолання викликів, пов'язаних із запобіганнями та ліквідацією наслідків кризових ситуацій, створений державний резерв. Фактично це були запаси матеріальних цінностей, які зберігалися у державному резерві Радянського Союзу на підприємствах, установах та в організаціях, що були розташовані на території України. Їх співробітники, а також спеціалісти центральної організації в Києві переважно продовжували працювати у системі, яка залишилася у спадщину від загальносоюзної радянської системи державного резерву, що сприяло формуванню певного впливу, у тому числі і на розробку нормативно-правового забезпечення здійснення операцій.

Таким чином, система управління, а також нормативно-правове забезпечення функціонування Держрезерву знаходилися під значним впливом усталених принципів часів радянської епохи.

Прийнятим у 1997 році Законом України «Про державний матеріальний резерв» й іншими нормативно-правовими актами, що запроваджувалися для його реалізації, ця ситуація фактично була застabilізована. Цим законом було визначено, що державний резерв є особливим державним запасом матеріальних цінностей, який складається із мобілізаційного резерву: запасів матеріально-технічних та сировинних ресурсів, призначених для забезпечення розгортання виробництва військової та іншої промислової продукції, ремонту військової техніки та майна в особливий період, розгортання у воєнний час робіт з відновлення залізничних та автомобільних шляхів, морських та річкових портів, аеродромів, ліній і споруд зв'язку, газо-, нафтопродуктопроводів, систем енерго- і водопостачання для організації безперебійної роботи промисловості, транспорту і зв'язку, подання медичної допомоги [9];

– запасів сировинних, матеріально-технічних і продовольчих ресурсів для забезпечення стратегічних потреб держави;

– запасів матеріально-технічних ресурсів для виконання першочергових робіт під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та для виконання інших заходів, передбачених законодавством [9].

Багатопозиційна номенклатура запасів продукції, що зберігалися у досить розгалуженій мережі відповідальних зберігачів, значний обсяг та інтенсивний обіг операцій з ними загострювали значення питання організації обліку цих запасів як гарантії їх збереження та отримання достовірної управлінської інформації.

Отже, наявність якісного обліку матеріальних цінностей було і залишається одним із ключових питань функціонування системи державного резерву, що має надзвичайне значення та впливає на загальний стан справ.

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 року № 1129 «Про затвердження Порядку формування, розміщення та проведення операцій з матеріальними цінностями державного резерву» [10] на Держрезерв покладено забезпечення організації та проведення обліку запасів матеріальних цінностей державного резерву, обсягів їх накопичення і зберігання в розрізі зберігачів, руху матеріальних цінностей.

При цьому визначено, що зведений облік запасів матеріальних цінностей державного резерву, їх руху ведеться Держрезервом у кількісному та вартісному обчисленні на підставі даних оперативного обліку, що ведеться зберігачами [10]. Також Держрезерв зобов'язаний подавати Кабінету Міністрів України, Мінекономіки і Мінфіну звітність про запаси матеріальних цінностей державного резерву та їх рух, яка складається з натуральних і вартісних показників [10].

Крім цього, наказом Мінекономіки від 24 вересня 2012 року № 1042 затверджена Інструкція про оформлення операцій з матеріальними цінностями державного резерву, якою визначено процедуру оформлення документів для проведення операцій із закладення, переміщення, освіження (поновлення) та відпуску запасів державного резерву та відображення в обліку Держрезерву [11].

Таким чином в оперативному (управлінському) та бухгалтерському обліках, які запроваджені у системі державного резерву, відображення операцій з матеріальними цінностями здійснюється на підставі первинних документів у паперовій формі. Аналогічно підготовка вихідної інформації у форматі звітів також здійснюється у паперовій формі, із застосуванням непов'язаних електронних засобів підготовки інформації. Ведення оперативного (управлінського) та бухгалтерського обліку у паперовій формі значно уповільнює процес управління запасами матеріальних цінностей державного резерву, підвищує ризики отримання недостовірної інформації та ускладнює контроль за зберіганням матеріальних цінностей державного резерву, що вкрай негативно позначається на стані запасів та функціонуванні всієї системи державного резерву.

У серпні 2023 року на виконання Стратегії прийнятий Закон України «Про державні резерви» (далі – Закон) [12], яким докорінно змінені підходи до формування державного матеріального та мобілізаційного резервів, актуалізовані вимоги до них та механізми їх функціонування, у тому числі і шляхом запровадження електронного реєстру резервів як єдиної державної інформаційно-комунікаційної системи, що містить відомості про запаси матеріальних цінностей державних резервів та забезпечуватиме їх облік, пошук, узагальнення і формування звітності.

Створення такої захищеної автоматизованої системи, яка відстежуватиме стан резервів на кожному етапі – закладенні, поповненні, зберіганні, переміщенні, освіженні тощо, передбачається не пізніше як через дев'ять місяців з дня набрання чинності актом Кабінету Міністрів України про можливість здійснення функцій і повноважень центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних резервів [12].

Відповідно до статті 8 Закону держателем та адміністратором єдиного реєстру державних резервів (далі – Реєстр резервів) визначений центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних резервів, який:

- здійснює заходи зі створення, впровадження, ведення та адміністрування Реєстру резервів, створення та супроводження програмного забезпечення Реєстру резервів [12];

- відповідає за технічне і технологічне забезпечення, збереження та захист відомостей, що містяться у Реєстрі резервів, розроблення та забезпечення функціонування програмного забезпечення для моніторингу руху матеріальних цінностей державних резервів [12].

При цьому публічними реєстраторами Реєстру резервів є уповноважені посадові особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних резервів [12].

Створювачами інформації Реєстру резервів є уповноважені посадові або службові особи відповідальних зберігачів, резервантів, міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим [12]. Користувачами Реєстру резервів є уповноважені посадові особи органів державної влади, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України і які мають право отримувати інформацію з Реєстру резервів та зобов'язані дотримуватися вимог щодо її захисту відповідно до цього Закону, законів України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» та «Про державну таємницю» [12]. Об'єктами Реєстру резервів є відомості про запаси матеріальних цінностей державних резервів, норми їх накопичення, у тому числі рівні незнижуваних запасів, обсяги поставок, закладення, зберігання, освіження, переміщення, відпуску, списання, переробку, утилізацію та знищення, наявність та використання складських і виробничих потужностей відповідальних зберігачів та/або резервантів тощо [12].

Порядок ведення Реєстру резервів та надання доступу до нього затверджується Кабінетом Міністрів України. Джерелом інформації Реєстру резервів є інформація, сформована створювачами шляхом подання публічним реєстраторам звітів про наявність матеріальних цінностей державних резервів. Витяги та звіти формуються Реєстром резервів автоматично за формами, затвердженими центральним органом виконавчої влади [12].

Згаданою вище статтею Закону передбачено, що Реєстр резервів є державною власністю. Майнові права інтелектуальної власності на комп'ютерну програму, що забезпечує діяльність Реєстру та копіювання його даних, належать державі в особі центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державних резервів [12].

Таким чином, основними кроками дорожньої карти розробки та впровадження обліку наявності та руху запасів державних резервів, а також накопичення інформації про наявність та використання складських та виробничих потужностей відповідальних зберігачів та резервантів, що є законодавчо встановленою метою ведення Реєстру резервів, можуть бути:

- нормативне забезпечення функціонування Реєстру резервів, у тому числі порядку ведення та надання доступу до нього, а також визначення переліку користувачів уповноважених посадових осіб органів державної влади тощо;

- розробка технічного завдання для запровадження автоматизації оперативного (управлінського) або бухгалтерського обліку як джерел формування Реєстру резервів, програмного забезпечення формування Реєстру резервів з обов'язковим збереженням та захистом відомостей;

- відбір виконавця – розробника програмного забезпечення формування Реєстру резервів;

- розробка програмного забезпечення формування Реєстру резервів з обов'язковим збереженням та захистом відомостей;

- визначення необхідного обладнання, його складу та кількості автоматизованих робочих місць, джерел фінансування розробки та придбання всіх засобів для впровадження програмного забезпечення Реєстру резервів;

- проведення процедури ліцензування автоматизованих робочих місць для використання відомостей, що становлять державну таємницю;

- апробація пілотного проєкту програмного забезпечення Реєстру резервів, усунення недоліків та тиражування остаточного варіанта проєкту;
- технічне і технологічне забезпечення функціонування Реєстру резервів, з обов'язковим збереженням та захистом інформації;
- формування переліку користувачів уповноважених посадових осіб органів державної влади та надання доступу до Реєстру резервів;
- створення, впровадження Реєстру резервів публічними реєстраторами шляхом внесення відомостей від створювачів інформації;
- ведення та адміністрування Реєстру резервів публічними реєстраторами;
- функціонування програмно-технічних засобів, супроводження програмного забезпечення Реєстру резерв розробниками програмного забезпечення у разі необхідності відповідного корегування.

Висновки. Створення Реєстру резервів дозволить цифровізувати відомості щодо обігу матеріальних цінностей державних резервів, заходів державного нагляду за їх збереженням, результати запровадження фінансових заходів, що у свою чергу сприятиме оптимізації процесу прийняття управлінських рішень, посиленню прозорості формування та збереження державного майна і є важливою складовою національної безпеки та оборони.

Функціонування Реєстру резервів сприятиме отриманню таких переваг, а саме:

- посиленню ефективності управління запасами матеріальних цінностей державних резервів, у тому числі і тими, що мають обмежені строки придатності, пришвидшенню управлінських рішень щодо реагування для запобігання та ліквідації кризових ситуацій;
- впровадженню автоматизованої системи управління оперативним (управлінським) / бухгалтерським обліком матеріальних цінностей державних резервів;
- забезпеченню достовірності відомостей та звітності про наявність та рух запасів матеріальних цінностей державних резервів, їх кількісного та якісного стану, наявність та використання складських і виробничих потужностей відповідальних зберігачів та резервантів;
- впровадженню безперервної електронної (технічної та інформаційної) взаємодії в режимі online між користувачами Реєстру резервів;
- посиленню контролю за збереженням матеріальних цінностей державних резервів відповідальними зберігачами та резервантами;
- оперативному реагуванню на порушення відповідальними зберігачами та резервантами умов зберігання матеріальних цінностей державних резервів, притягнення їх до відповідальності за порушення у сфері державних резервів, запровадженню фінансових санкцій;
- використанню відомостей Реєстру резервів для аналізу достовірної інформації уніфікованих даних в автоматизованій системі оперативного (управлінського) / бухгалтерського обліку матеріальних цінностей державних резервів з метою формування релевантних управлінських рішень.

Список використаної літератури:

1. Стратегія реформування системи державного матеріального резерву на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2022 року № 771-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2022-%D1%80#Text>.
2. Коваленко С.О. Державний матеріальний резерв України: проблеми та перспективи функціонування / С.О. Коваленко // Вісник ХНАУ. Економічні науки. – 2016. – № 1. – С. 100–108.
3. Тарасюк О.Б. Сутність державного матеріального резервування / О.Б. Тарасюк, О.О. Кас'янова // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 6. – С. 91–95.
4. Мельник В.І. Організаційно-економічні засади перспективного розвитку державного резерву України / В.І. Мельник, Б.В. Погрішук // Науковий вісник Ужгородського Університету. Сер. : Економіка. – 2020. – Вип. 1 (55). – С. 48–52.
5. Близнюк І.Л. Особливості виявлення злочинів, що вживаються у системі державного матеріального резерву України / І.Л. Близнюк // Вісник ДУВС. – 2018. – № 4 (42). – С. 146–154.
6. Азімов Г.О. Поняття системи державного резерву та її забезпечення / Г.О. Азімов // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2023. – № 2. – С. 411–417.
7. Білоконь Ю.М. Деякі аспекти реформування системи державного матеріального резерву у сучасних реаліях / Ю.М. Білоконь, І.В. Голінка, О.В. Сторож // Вісник національного університету цивільного захисту України. Сер. : Державне управління. – 2023. – С. 98–108.
8. Білоконь Ю.М. Проблеми формування номенклатури та створення запасів матеріальних цінностей в умовах реформування державного матеріального резерву / Ю.М. Білоконь, О.В. Сторож // Економіка, управління та адміністрування. – № 4 (106). – 2023. – С. 86–93.
9. Про державний матеріальний резерв : Закон України від 24 січня 1997 року № 51/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

10. Порядок формування, розміщення та проведення операцій з матеріальними цінностями державного резерву : Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.1997 р. № 1129 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-97-%D0%BF#Text>.
11. Про затвердження Інструкції про оформлення операцій з матеріальними цінностями державного матеріального резерву : Наказ Мінекономіки від 24.09.2012 року № 1042 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1925-12#Text>.
12. Про державні резерви : Закон України від 09 серпня 2023 року № 3310 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3310-20#Text>.

References:

1. Kabinet Ministriv Ukrainy (2022), *Stratehiia reformuvannia systemy derzhavnoho materialnoho rezervu na period do 2025 roku*, Rozporiadzhennia vid 19 serpnia 2022 roku No. 771–r., [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2022-%D1%80#Text>
2. Kovalenko, S.O. (2016), «Derzhavnyi materialnyi rezerv Ukrainy: problemy ta perspektyvy funktsionuvannia», *Visnyk KhNAU. Ekonomichni nauky*, No. 1, pp. 100–108.
3. Tarasiuk, O.B. and Kas'ianova, O.O. (2012), «Sutnist derzhavnoho materialnoho rezervuvannia», *Aktualni problemy ekonomiky*, No. 6, pp. 91–95.
4. Melnyk, V.I. and Pohrishchuk, B.V. (2020), «Orhanizatsiino-ekonomichni zasady perspektyvnoho rozvytku derzhavnoho rezervu Ukrainy», *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho Universytetu*, Ser. *Ekonomika*, Iss. 1 (55), pp. 48–52.
5. Blyzniuk, I.L. (2018), «Osoblyvosti vyavlennia zlochyniv, shcho vzhyvaiutsia u systemi derzhavnoho materialnoho rezervu Ukrainy», *Visnyk DUVS*, No. 4 (42), pp. 146–154.
6. Azimov, H.O. (2023), «Poniattia systemy derzhavnoho rezervu ta yii zabezpechennia», *Naukovi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, No. 2, pp. 411–417.
7. Bilokon, Yu.M., Holinka, I.V. and Storozh, O.V. (2023), «Deiaki aspekty reformuvannia systemy derzhavnoho materialnoho rezervu u suchasnykh realiiakh», *Visnyk natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy*, Seriya *Derzhavne upravlinnia*, pp. 98–108.
8. Bilokon, Yu.M. and Storozh, O.V. (2023), «Problemy formuvannia nomenklatury ta stvorennya zapasiv materialnykh tsinnosti v umovakh reformuvannia derzhavnoho materialnoho rezervu», *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, No. 4 (106), pp. 86–93.
9. VRU (1997), *Pro derzhavnyi materialnyi rezerv*, Zakon Ukrainy vid 24 sichnia 1997 roku No. 51/97-VR, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/97-%D0%B2%D1%80#Text>
10. Kabinet Ministriv Ukrainy (1997), *Poriadok formuvannia, rozmishchennia ta provedennia operatsii z materialnymy tsinnostiamy derzhavnoho rezervu*, Postanova vid 08.10.1997 r. No. 1129, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-97-%D0%BF#Text>
11. Minekonomiky (2012), *Pro zatverdzhennia Instruksii pro oformlennia operatsii z materialnymy tsinnostiamy derzhavnoho materialnoho rezervu*, Nakaz vid 24.09.2012 roku No. 1042, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1925-12#Text>
12. *Pro derzhavni rezervy*, Zakon Ukrainy vid 09 serpnia 2023 roku No. 3310, [Online], available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3310-20#Text>

Білоконь Юрій Миколайович – виконуючий обов'язки старшого наукового співробітника відділу дослідження якості та умов зберігання зерна, зернопродуктів та продовольчої групи товарів Українського державного науково-дослідного інституту «Ресурс» Державного агентства резерву України, заслужений працівник промисловості України.

<https://orcid.org/0000-0001-5503-7247>.

Наукові інтереси:

– наукові підходи й шляхи підвищення ефективності та результативності діяльності системи державного матеріального резервування.

Сторож Оксана Василівна – кандидат сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник відділу дослідження якості та умов зберігання зерна, зернопродуктів та продовольчої групи товарів Українського державного науково-дослідного інституту «Ресурс» Державного агентства резерву України.

<https://orcid.org/0009-0006-2372-5436>.

Наукові інтереси:

– наукові підходи й шляхи підвищення ефективності та результативності діяльності системи державного матеріального резервування.

Шевчук Людмила Миколаївна – заступник начальника відділу дослідження якості та умов зберігання зерна, зернопродуктів та продовольчої групи товарів Українського державного науково-дослідного інституту «Ресурс» Державного агентства резерву України.

<https://orcid.org/0009-0001-8419-2331>.

Наукові інтереси:

– наукові підходи й шляхи підвищення ефективності та результативності діяльності системи державного матеріального резервування.

Bilokon Y.M., Storozh O.V., Shevchuk L.M.

Some aspects of digitalization of inventory of material values of state reserves

The article studies the problems of digitalization of accounting of stocks of material values of state reserves and information about places of their storage as one of the most important factors of reforming and adaptation of state reserves to the conditions of today. Conducting operational (management) and accounting in paper form significantly slows down the process of managing stocks of material assets of the state reserve, increases the risks of obtaining false information and complicates the control over the storage of material assets of the state reserve, which has an extremely negative impact on the state of reserves and the functioning of the entire system of the state reserve. Modern achievements of scientific and technical progress, the introduction of electronic document management in government and business entities create the basis and necessary conditions for the use of accounting stocks of material values of the state reserve in electronic form. Minimizing costs, increasing the efficiency and productivity of the accounting process itself, faster, more efficient decision-making in real time are far from the only advantages of introducing and operating a single register of state reserves. Based on the results of the study, the main steps of the roadmap for the development and implementation of accounting for the availability and movement of state reserves, as well as the accumulation of information on the availability and use of warehouse and production facilities of responsible custodians and reservists, were proposed.

Keywords: state material reserve; state reserves; unified register of state reserves; movement and accounting of reserves of state reserves.

Стаття надійшла до редакції 05.02.2024.